

JOHDANTO

Luonto-kulttuuri -jaotteluista tilanteellisiin luontosuhteisiin

Timo Kallinen, Anja Nygren ja Tuomas Tammisto

Luonto ja ympäristö ovat olleet pitkään, joskin hyvin eri tavoin, antropologien mielenkiinnon kohteena. On keskusteltu muun muassa luonnon ja kulttuurin ensisijaisuudesta ihmisyhteisöjen toiminnassa, kulttuuri on käsitetty tavaksi sopeutua luontoon ja ympäristö on tunnustettu antropologien usein tutkimien pienyhteisöjen toimeentulon lähteeksi. Vastaavasti pitkäikäinen länsimainen fantasia ”jalosta villistä” on saanut ekologisen vastineensa, jossa alkuperäiskansat on haluttu nähdä muuttumattoman luonnon vartijoina. Toisaalta taas modernistisessä kehityskeskeisessä ajattelussa ja ympäristöpolitiikassa paikallisia yhteisöjä, kuten esimerkiksi kierteleviä kaskiviljelijöitä tai paimentolaisia, on usein pidetty ympäristöongelmien pääasiallisena aiheuttajana ja heidän elämäntapaansa ekologisesti kestäättömänä.

Uusi tutkimus niin yhteiskunta- kuin ympäristötieteissäkin on osoittanut edellä kuvatut näkemykset auttamattoman vanhentuneiksi. Perinteisistä luonto-kulttuuri tai paikallinen-globaali -kah-

tiajaotteluista on pyritty irrottautumaan kohti kokonaisvaltaisempia näkemyksiä ihmisen ja ympäristön välisistä suhteista. On osoitettu, etteivät ihmisyhteisöt ainoastaan sopeudu luontoon, vaan että ne ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Esimerkiksi ”lähellä luontoa” elävät yhteisöt voivat suhtautua hyvinkin myönteisesti ympäristönsä muokkaamiseen — kuten metsänhakkuisiin — ja toisaalta paikalliset viljelymuodot ovat osoittautuneet usein kekseliäiksi ja ympäristöllisesti kestäviksi toimeentulon hankintatavoiksi. Ympäristön tuottaminen ei ole myöskään pelkkää materiaalista toimintaa, vaan ihmisen suhde ympäristöön on samalla symbolinen, käsitteellinen ja kulttuurinen. Lisäksi poikkiteollinen poliittisen ekologian suuntaus on osoittanut, että ihmisten vuorovaikutus ympäristön kanssa on kiinteästi sidoksissa valtakysymyksiin. Monenlaiset valtasuhteet liittyen esimerkiksi sukupuoleen, sosiaaliseen identiteettiin tai taloudelliseen asemaan vaikuttavat tapoihin kontrolloida ympäristön käyttöä ja toisaalta myös muokkaamalla ympäristöä näitä suhteita tuotetaan uudelleen.

Vaikka luonto-kulttuuri -suhteiden tutkimuksella on antropologiassa pitkät perinteet, ympäristökysymysten parissa työskentelevillä antropologeilla on keskenään hyvinkin erilaisia näkemyksiä ihmisen ja ympäristön välisistä suhteista. Näitä teoreettisia ja tulkinnallisia eroavaisuuksia lisää se, että ympäristökysymykset yhdistävät eri analyysitapoja ja – tasoja. Ilmastonmuutoksen kaltaiset maailmanlaajuiset ympäristöongelmat vaativat pohtimaan paikallisen ja globaalin yhteen kietoutumista. Vastaavasti luonnonvarojen käyttö ja kontrolli yhdistävät taloudelliset, ympäristölliset ja ihmisoikeuskysymykset eri tavoin eri paikoissa. Voidaan esimerkiksi kysyä, mitä poliittisia vaikutuksia ympäristön muokkaamisella on? Minkälaisia identiteettejä ihmiset luovat suhteessa ympäristöönsä? Miten eri yhteisöt ja yhteiskunnat käsitteellistävät ympäristöään? Minkälaisia uusia ympäristöjä ihminen tuottaa? Mikä on ympäristön ja talouden välinen suhde?

Tämän teoksen artikkelit edustavat nykyisen ympäristöantropologian keskeisiä teemoja ja suuntauksia. Samalla artikkelit tuovat

esille sitä erilaisten näkemysten kirjoa, joka syntyy pohdittaessa monimutkaisia ympäristön, yhteisöjen ja kulttuurien välisiä suhteita. Kirjan ensimmäinen osio käsittelee kosmologiaa eli eri kulttuureissa ja yhteisöissä vallitsevia käsityksiä maailmankaikkeudesta ja luontosuhteesta. Monet tämän osion artikkeleista valottavat mielenkiintoisella tavalla sitä tosiasiaa, että kaikki ”perinteiset yhteisöt” eivät välttämättä jaa käsitystä ihmisyyhteisölle erillisestä luonnosta. Samalla kirjan ”länsimaista” luontosuhdetta käsittelevät artikkelit osoittavat, että myös teollistuneissa maissa asuvilla ihmisillä on omat kulttuuriset käsityksensä ympäristöstä sen sijaan, että kosmologiset käsitykset olisivat vain ”eksoottisen toisen” ominaisuuksia.

Luontosuhteen sosiaalista ja kulttuurista monimuotoisuutta pohditaan myös tämän teoksen toisessa osiossa eli paikkaa ja historiaa käsittelevissä artikkeleissa. Paikkaan ja historiaan liittyvät keskustelut ovat mielenkiintoisia ennen kaikkea siksi, että paikan erilaisia merkityksiä tarkastelemalla voidaan purkaa auki yleismaailmallista näkemystä ympäristöstä pelkkänä aineellisena resurssina ja valottaa niitä monimuotoisia symbolisia merkityksiä, joita ympäristöllä ihmisille on. Vastaavasti artikkelit osoittavat sen kirjon, jolla ihmiset hahmottavat paikkaa, maisemaa ja tilaa. Kirjan kolmannessa osiossa käsitellään alkuperäiskansoja sekä kysymyksiä autenttisuudesta ja siihen liittyvistä ympäristöoikeuksista. Viimeaikaista keskustelua linjaten artikkeleissa osoitetaan niitä ongelmia, joita epäpoliittinen luonnonsuojelu ja metsienhoito monille paikallisyhteisöille ovat aiheuttaneet, ja toisaalta puretaan auki näkemystä alkuperäiskansoista ekologisesti jaloina viljeinä.

Kirjan neljännessä osiossa perehdytään erilaisiin toimeentulomuotoihin ja niihin liittyviin ekologistiin käytänteisiin. Tämä ihmisten ja ympäristön välistä vuorovaikutusta käsittelevä aihepiiri on ollut keskeisenä kiinnostuksen kohteena ympäristöantropologiassa jo pitkään. Artikkeleissa maankäyttötapoja ja toimeentulomuotoja tarkastellaan paitsi fyysistä ympäristöä muokkaavina toimintoina, myös sitä minkälaisia merkityksiä eri toimeentulomuodot ympäristöä kohtaan tuottavat.

Kirjan viidennessä osiossa käsitellään ympäristöhallintaa paikallisten ja globaalien toimijoiden risteyskenttänä. Etenkin voimakkaasti globalisoituvassa maailmassa paikkaan kiinnittyvät tavat hahmottaa luonnonvaroja osana toimeentuloa ja kulttuurista identiteettiä törmäävät helposti pyrkimyksiin kontrolloida ja hyödyntää paikallisia luonnonvaroja osana globaalien markkinoiden ja ympäristöhallinnan virtoja. Myös tässä osiossa kirjoitusten näkökulma vaihtelee mielenkiintoisella tavalla paikallisluonnon suojeluun liittyvistä hankkeista kansainvälisiä ympäristösertifiointeja, reilua kauppaa ja metsäntuotteiden globaaleja arvoketjuja käsitteleviin teemoihin.

Valtaosa tämän teoksen artikkeleista perustuu omakohtaiseen, osin hyvinkin pitkäkestoiseen etnografiseen kenttätööhön. Juuri pitkäaikaisen kenttätöön ansiosta antropologialla on erityistä annettavaa yhteiskuntatieteelliselle ympäristötutkimukselle. Etnografisessa kenttätöössä paikallinen luontosuhde otetaan vakavasti ja sen merkitystä pohditaan sosiaalisessa ja kulttuurisessa kehyksessään. Kenttätö tuottaa siten tietoa, joka jää helposti laajan mittakaavan tutkimuksissa huomioon ottamatta. Antropologit eivät kuitenkaan tutki suljettuja tai eristyneitä yhteisöjä, vaan paikallisen ja globaalisen välisen rajan häilyvyys ja monimuotoisuus on tunnustettu tieteenalalla jo pitkään (Carrier 2004; Chernela 2005; Gupta & Ferguson 1992; Paulson & Gezon 2005). Tätä asiaa on valotettu tämän kirjan tutkimuksissa monin eri tavoin. Siinä missä osa kirjoittajista pyrkii huomioimaan globaalien vaikutukset paikallisissa olosuhteissa, toiset kirjoittajista toteuttavat monipaikkaista etnografiaa, jossa erilaisia toimijoita ja yhteiskunnallisia tasoja tutkitaan toisiinsa linkittyneinä.

Kosmologia ja luontosuhde

Amerikkalaisen kulttuuriantropologian tutkimustradition perustaja Franz Boas, joka oli ryhtynyt alun pitäen tekemään kenttätöitä Pohjois-Kanadan inuiittien parissa ymmärtääkseen, ”kuinka ihmismieli

reagoi luonnonympäristöön” piti myyttien tutkimuksen ydinkysymyksenä sitä, miksi niissä esiintyy niin usein ”eläimiä, taivaankappaleita ja muita personoituja luonnonilmiöitä” (Boas 1940, 490).

Ranskalaisen Claude Lévi-Straussin vastaus entisen opettajansa esittämään kysymykseen oli, että eläimet ja kasvit olivat oivallista ”ajattelun ainesta”: Ne ja niiden ominaisuudet toimivat symboleina erilaisille vastakohtille, jotka puolestaan ovat erottamaton osa ihmismielen toimintaa (Lévi-Strauss 1963, 2). Irrotettuna kokonaisuuksista monet ympäristöön liitetyt myytit, uskomukset ja rituaalit vaikuttivat länsimaisista ihmisistä järjettömiltä ja sen vuoksi ne voitiin helposti sivuuttaa ”primitiivisten ihmisten taikauksena”. Lévi-Straussin mukaan kyse on kuitenkin järjestyksen luomisesta maailmaan, luokitteluprosessista, joka on tyypillistä kaikille ihmisille kaikkina aikoina. Ero piili siinä, että tämänkaltaiset luokittelut olivat aina vahvasti sidoksissa konkretiaan ja kokemusmaailmaan, kun taas modernin tieteen luokittelut liittyivät abstrakteihin käsitteisiin ja teorioihin (Lévi-Strauss 1966, 1–22.) Jos vaikkapa karhuklaaniin kuuluva henkilö sanoo karhun olevan hänen esi-isänsä, kyseessä ei ole luonnonhistoriaa tai biologiaa koskeva väittäjä, jonka luonnontieteilijät voisivat yksinkertaisesti kumota toteamalla, että karhut ja ihmiset ovat eri nisäkäslajeja eikä viimeksi mainittu voi olla ensin mainitun jälkeläinen. Tässä kontekstissa karhu on pikemminkin kouriintuntuva symboli, joka voi ilmaista monenlaisia tärkeitä eroja ja yhteenkuuluvuuksia kaikilla rakenteen tasoilla. Se saattaa esimerkiksi ilmentää klaanin suhteita muihin ryhmiin, mitkä länsimainen kulttuuri luokittelisi erilleen sosiaalisiksi, poliittisiksi tai taloudelliseksi.

Lévi-Straussia tuntui häirinneen erityisesti se, kuinka ”primitiivisten ihmisten” ajattelun oletetaan olevan heidän aineellisten tarpeidensa hallitsemaa ja täten heiltä kielletään kyky tai mahdollisuus käytännön asioista irrallaan olevaan teoretisointiin (Lévi-Strauss 1966, 2–3). Paitsi että tällainen käsitys on virheellinen se myös osaltaan pönkittää ajatusta länsimaisen kulttuurin ylemmyydestä. Siinä luonnonympäristön mahdollisimman tehokas hyödyntäminen

nähdään jonkinlaisena yleisinhimillisenä pyrkimyksenä ja tällöin primitiivisten ihmisten on ollut pakko keskittää kaikki intellektuaaliset voimavaransa siihen, kun taas moderni ihminen on korkeamman teknologiansa avulla saavuttanut vapauden myös muunlaiseen ajatteluun. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, kuinka kyseessä on ennemminkin länsimaisen tarkkailijan taipumus liittää omassa kulttuurissaan vallitseva talousajattelu osaksi muiden ihmisten maailmankuvaa.

Tässä kirjassa Timo Kallisen artikkeli ”Luonto fetissinä ja laskelmana” käsittelee kriittisesti ideaa ”taianomaisuuden katoamisesta”, joka pitää sisällään oletuksen luonnon ja kulttuurin välisestä vastakaisuudesta, jossa inhimillisen kulttuurin tavoitteena on yhä kokonaisvaltaisempi luonnon hallinta. Tässä näkökannassa tieteellinen maailmankuva syrjäyttää ”maagisen”, koska se onnistuu paremmin ympäristön kontrollissaan. Käyttämällä esimerkkinä länsiafrikkalaisen Asante-kansan suhdetta ympäristöönsä, Kallinen tuo esiin kuinka asanteille ei ole olemassa mitään perustavaa rajalinjaa luonnon ja kulttuurin välillä. Ajatus luonnosta yhteiskunnan ulkopuolisena hyödynnettävänä resurssina on itse asiassa myöhempää perua ja sidoksissa kristilliseen lähetystyöhön ja kolonisaatioon. Tämä pakottaa puolestaan kyseenalaistamaan näkemykset ihmiskunnan historiasta kamppailuna luonnonympäristöä vastaan.

Toisenlainen tapa kritisoida kosmologisten käsitysten alistamista hyödyn logiikalle nousee ekologisen antropologian piiristä. Yhdysvaltalainen Roy Rappaport (1999, 406–461) sanoo ihmisen olevan laji, joka keksii itse omalle elämälleen merkityksen maailmassa, joka on vailla merkitystä ja toimii luonnonlakien mukaan. Rappaportin suuri huolenaihe on se, että vaikka ihmisen tieto fyysisistä maailmaa hallitsevista laeista on jatkuvasti kasvanut, hänelle ei kuitenkaan mikään ole enää pyhää ja näin ollen hän on uuden tietämyksensä perusteella ryhtynyt pidäkkeettömästi hyödyntämään luonnonympäristöään sen sijaan että pyrkisi sopeutumaan siihen entistä paremmin. Koska ihminen kuitenkin edelleen ymmärtää luonnonlakeja puutteellisesti, hänen toiminnallaan on ennakoimattomia ja tuhoisia

seurauksia ympäristölle, kuten esimerkiksi aavikoituminen, ilmaston lämpeneminen tai lajien sukupuutto.

Rappaport näkeekin, että vaikka tiede on ainakin länsimaissa pysynyt syrjäyttämään uskonnon maailman selittäjänä, se ei ole silti onnistunut täyttämään uskonnon tehtävää, koska se ei jätä mitään välineellisen hyödyntävoittelun ulkopuolelle. Rappaport peräänkuuluttaa uudenlaista ekologiseen ajatteluun perustuvaa tiedettä sekä uskontoa, joka antaisi luonnolle sille kuuluvan pyhän arvon. Tällöin luonnon jumaluutta tai taianomaisuutta koskevat väittämät, jotka saattavat olla empiiriseltä katsantokannalta järjenvastaisia, voivat kuitenkin olla ”adaptiivisessa mielessä” totta, koska ne edistävät elämän jatkuvuutta planeetallamme. Riippumatta siitä, yhtyykö Rappaportin käsityksiin uskonnon ja tieteen olemuksesta tai niiden tulevaisuudesta, on todettava, että monin paikoin tietyt eläin- ja kasvilajit tai ekosysteemit ovat säilyneet sen ansiosta, että niillä on ollut erityinen merkitys paikallisten ihmisyhteisöjen kosmologioissa.

Kurt Walterin ja Minna Hareksen Intian maaseudun pyhiin lehtoihin liittyvä artikkeli tässä teoksessa on erinomainen esimerkki tästä asiasta. Vaikka trooppisia luonnonmetsiä on Intiassa laajoilla alueilla raivattu viljelymaaksi ja maantarve on edelleen kasvussa, osia metsistä ja niiden lajistosta on silti säilynyt pyhinä lehtoina. Jumalten asuinsijoina pyhitetyt puut ja metsiköt ovat turvassa hakkuilta, mutta eivät kuitenkaan täysin paikallisten asukkaiden arkielämän ja toimeentulon ulkopuolella. Lehdoista esimerkiksi kerätään erilaisia lääkekasveja, puiden hedelmiä syödään, kuolleet oksat kelpaavat polttopuiksi ja pudonneet lehdet rehuksi kotieläimille. Walter ja Hares onnistuvatkin osoittamaan, kuinka metsien pyhyys omalta osaltaan suojelee luonnon monimuotoisuutta.

Moderni ajattelu on alusta lähtien olettanut, että on olemassa vain yksi todellisuus, jota kuvaamaan ihminen on kehittänyt erilaisia tietojärjestelmiä. Antropologiassa tämä on merkinnyt sitä, että on olemassa kaikille yhteinen luonto ja lukuisia eri kulttuureja, joilla kaikilla on omanlaisensa luontokäsitys, ja tutkijan tehtävä on tuottaa tietoa näistä käsityksistä. Tällainen esioletus voidaan nähdä niin

Lévi-Straussin kuin Rappaportinkin näkemysten taustalla, vaikka ne muutoin eroavat monella tapaa toisistaan. Useat tutkijat omilla ta-
hoillaan ryhtyivät 1980- ja -90-lukujen aikana kyseenalaistamaan tätä
lähtökohtaa. Heistä mainittakoon erityisesti Melanesian tutkijat Ma-
rilyn Strathern (1988), Roy Wagner (1981) ja Alfred Gell (1998) sekä
Latinalaisen Amerikan tutkijat Eduardo Viveiros de Castro (1998) ja
Philippe Descola (1992). Näitä tutkijoita häiritsi käsitys, jonka mu-
kaan länsimainen tiede on tietojärjestelmistä ”lähimpänä totuutta”,
sekä tapa, jolla tiede määritteli sen, minkälaiset asiat vaativat tutki-
mista ja selittämistä. Jopa kulttuurirelativismissa, jossa yhdellekään
kulttuurille ei suotu asemaa ”todenmukaisena”, tunnuttiin olettavan,
että antropologien omat kategoriat olivat niin kattavia, että niiden
avulla pystyttiin tarpeeksi tarkasti tulkitsemaan kaikkien muiden ih-
misten todellisuuksia. Kulttuurien erilaisuus oli siis aina käännettä-
vissä. Kriitikkojen mukaan tässä oli päädytty hieman samanlaiseen
ongelmaan kuin hyötyajattelunkin kohdalla. Länsimaisilla tutkijoilla
katsottiin olevan käsitteelliset työkalut ymmärtää kaikkien kulttuu-
rien todellisuutta, kun taas ei-länsimaalaisilla tutkittavilla vain hei-
dän omaa ”kulttuurista” todellisuuttaan. Uusi tutkijapolvi kehotti
ottamaan erilaisuuden tosissaan eikä pelkästään pakottamaan sitä
omien käsitejärjestelmiemme sisään. (Henare ym. 2007, 7–16.) Enää
ei siis pitänyt pohtia sitä, miksi tai miten jotkut ihmiset voivat pi-
tää karhuja esi-isinään vaan sitä, millainen on se eletty todellisuus,
jossa karhut ovat ihmisten sukulaisia. Tässä teoksessa oleva Minna
Oppaan artikkeli Perun sademetsäalueen yine-intiaanien suhtautu-
misesta luonnonsuojeluhankkeisiin on lähtökohdiltaan tämäntyypp-
pinen. Se ei pyri selittämään tai tulkitsemaan yinejen ympäristöönsä
liittämiä ”uskomuksia”, vaan kertoo siitä, miksi länsimainen luonnon
kategoria ei ole yineille mielekäs.

Luonnon olemus ja ihmisen suhde siihen eivät tietenkään ole on-
gelmattomia asioita edes länsimaisen kulttuurin piirissä. Ranskalai-
nen antropologi ja tieteen­tutkija Bruno Latour (2006, 27–30) kutsuu
luonnon ja kulttuurin välisen eron luomista ja ylläpitämistä ”puhdis-
tamiseksi” ja pitää sitä yhtenä moderniuden tärkeimmistä tunnus-

piirteistä. Puhdistaminen on kuitenkin tuomittu epäonnistumaan, koska pyrkiessämme pitämään luontoa erillään kulttuurista vaikkapa perustamalla luonnonsuojelualueita, tulemme samalla luoneeksi uudenlaisia hybridejä, jotka ovat yhtä aikaa luontoa ja kulttuuria. Tämän seurauksena länsimaisen ihmisen on vallannut epävarmuus siitä, mikä itse asiassa on luontoa ja mikä kulttuuria, ja tämä puolestaan vaatii taas puhdistamista.

Tässä osiossa Eeva Berglundin ja Tiina Suopajärven artikkelit valottavat monenlaisia ongelmallisia kytköksiä ja erotteluja luonnon ja kulttuurin välillä nyky-Suomessa. Berglundin mukaan suomalaisten luontosuhteelle on ollut ominaista nähdä luonto yhtä aikaa ihmisen ulkopuolisena järjestelmänä, jonka toiminnasta voidaan saada selkoa tieteen menetelmin, sekä osana omaa yksilöllistä, paikallista tai kansallista identiteettiä. Viime ajoille on kuitenkin ollut tyyppillistä erityinen pirstaleisuus ja valinnan vaikeus: luonto ei ole enää kulttuurin perusta vaan enemmänkin sekoitus, josta saattaa löytää niin lohtua, hyötyä, innovaatioita kuin brändejäkin. Suopajärven artikkeli tuo puolestaan esiin sen, kuinka suomalaiset metsäammattilaiset ovat luoneet kollektiivista identiteettiään yhtäältä oman luontosuhteensa, ”asiantuntijuuden”, varaan ja toisaalta vastakkainasettelussa toisenlaiseen identiteettiin, ”luonnonsuojelijoihin” nähden. Suopajärven laajaan haastatteluaineistoon perustuva tutkimus pohtii niitä tapoja, joilla käsitys homogeenisestä ”metsäyhteisöstä” tuotetaan tilanteessa, jossa tiukat rajanvedot ovat suhteellistumassa tai peräti murtumassa.

Paikka ja historia

Erich Hirsch (1995) huomauttaa maisemaa ja paikkaa käsittelevän kirjan esipuheessaan, kuinka antropologiassa maisema on toiminut perinteisesti eräänlaisena taustana, jota vasten tutkimusta on kuvattu, kun taas kun maisemaa käsitteenä ei ole sen tarkemmin analysoitu. Tilanne on nykyään toinen. Etenkin 1990-luvulta lähtien paikka

ja maisema ovat muodostuneet keskeisiksi antropologian tutkimuskohteeksi, mistä kertoo suuri määrä aihealuetta käsitteleviä tutkimuksia (esim. Basso & Feld 1996; Bender 1993; Hirsch & O'Hanlon 1995).

Antropologiseen paikan ja tilan tutkimukseen ovat vaikuttaneet etenkin monet poliittisen maantieteen ja kulttuurimaantieteen tutkimukset. Maantieteilijä Yi-Fu Tuanin (1979) teos *Space and Place* oli aikanaan vaikutusvaltainen katsaus ihmisten tapaan hahmottaa tilaa ja paikkaa. Tuanin (1979, 6) mukaan tila on yleistä ja abstraktia – fyysinen kokonaisuus, johon kaikki on sijoittunut. Paikka puolestaan syntyy kun ihmiset rajaavat, määrittelevät ja kiinnittävät huomionsa tiettyyn pisteeseen tilassa. Vaikka paikan ja tilan havaitseminen onkin Tuanin (1979, 4) mukaan yleismaailmallista, ovat havainnoinnin tapa ja kohde kuitenkin kulttuurisidonnaisia. Monet antropologiset tutkimukset jakavat Tuanin käsityksen abstraktista tilasta, josta paikka ikään kuin jälkikäteen rajataan (esim. Weiner 1991). Filosofi Edward Casey (1996, 18) vastustaa tätä käsitystä ja lähtee siitä, että havainto tapahtuu aina jostakin paikasta käsin, eikä tieto paikasta synny havainnon jälkeen, vaan on osa havainnointia itseään. Vaikutusvaltainen ympäristöantropologi Tim Ingold (2000, 193) asettuu hyvin samankaltaiselle kannalle painottamalla havainnon merkitystä paikan ja maiseman hahmottamisessa.

Nämä erilaisia hahmotustapoja valottavat tutkimukset ovat osaltaan purkaneet yleistäviä käsityksiä paikasta ja tilasta. Kiinnostavia ovat esimerkiksi James Weinerin (1991), Alfred Gellin (1995) ja Steven Feldin (1996) kuvaukset Papua-Uuden-Guinean sademetsien asukkaista, joiden paikan ja tilan hahmotus perustuu voimakkaasti kuuloaistiin, koska näkyvyys sademetsässä on usein rajallinen. Pohjois-Venäjän tundran asukkaita tutkinut David G. Anderson (2000) puolestaan painottaa käytännön tekemiseen ja paikassa olemiseen perustuvaa tietoa aistiekologiaa käsittelevässä tutkimuksessaan. Tässä kirjassa Karina Lukinin artikkeli Siperiassa asuvien nenetsien paikkakäsityksistä ja -kertomuksista kuvaa juuri aistiekologian kautta nenetsien suhdetta ympäristöönsä. Nenetsien käsitys paikoista pe-

rustuu erilaisiin toimeentulomuotoihin, samalla kun se rakentuu ja sitä pidetään yllä kertomusperinteessä, jonka avulla toimeentuloihin liittyvä tieto yhdistetään paikkoja koskevaan uskomusperinteeseen.

Paikka on olennainen myös muistamisen ja historian kannalta Keith Basso (1996a, 1996b) kuvaa kuinka apassien paikannimet, jotka usein kuvailevat paikan maantiedettä, ovat tiiviissä yhteydessä kertomuksiin, joita näiden nimien lausuminen tuo mieleen. Näin esimerkiksi pelkän paikannimen lausuminen voi toimia torumisena, jos siihen liittyvällä tarinalla on erityinen moraalinen opetus. Basso (1996b, 64) huomauttaa myös, että siinä missä mennyt aika ei palaa, voi paikalle aina palata ja muistaa mennyttä aikaa. Aika on siis hyvin tiiviisti sidoksissa paikkaan. Maisema ja paikka ovat historian aineellistumia ja monelle yhteisölle paikka ja siinä näkyvät inhimillisen toiminnan jäljet ovat olennaisia muistamisen välineitä (Kirsch 2006).

Samalla kun uusi antropologinen ja maantieteellinen tutkimus on pyrkinyt purkamaan käsitystä tilasta abstraktina universaalina ja paikasta erityisenä ja rajattuna kokonaisuutena, on se myös hälventänyt tiukkaa kahtiajakoa globaalin ja paikallisen välillä. Antropologi Aletta Biersack (2006, 16) toteaa, että vaikka monille paikka yhdistyy paikalliseen ja on siten eräänlainen globaalin vastinpari, on viimeaikaiselle antropologiselle ja maantieteelliselle poliittiselle ekologiaalle ominaista nähdä paikka pikemminkin globaalin ja paikallisen välisen vuorovaikutuksen tapahtumapaikkana. Paikka ei ole tiukkaraajainen, vaan aina suhteessa moniin eri yhteiskunnallisiin tasoihin, jolloin nämä suhteet väistämättä määrittävät paikkaa. Paikka ja tila eivät myöskään ole valtasuhteista vapaita, vaan paikat voivat olla tärkeitä sekä materiaalisen että symbolisen vallan lähteitä. Esimerkiksi James Scott (1998) ja Björn Sletto (2002, 2009) ovat tutkimuksissaan osoittaneet mielenkiintoisella tavalla, kuinka valtiollisten toimijoiden valta hallittavista paikoista perustuu fyysisen hallinnan lisäksi esimerkiksi karttojen ja väestörekisterien avulla abstrahoituun tietoon, joiden avulla näitä paikkoja voidaan kontrolloida tiedon ja vallan keskuksista käsin.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen, Kristiina Korjonen-Kuusipuron sekä Anna-Liisa Väyrysen ja Tuomas Tammiston artikkelit tässä kirjassa käsittelevät paikkoja vallan, menetyksen sekä globaalien ja paikallisen yhteen kietoutumisen näkökulmasta. Meriläinen-Hyvärinen, Korjonen-Kuusipuro ja Väyrynen kuvaavat erityyppisiä paikan menetyksiä valtakysymyksinä, ja osoittavat, kuinka ihmiset näissä tilanteissa yhtäältä mieltävät ja käsittävät vallan ja toisaalta selviytyvät menetyksestä. Tammisto kuvaa metsätalouden aiheuttamia radikaaleja maisemamuutoksia Papua-Uuden-Guinean mengeneiden kannalta. Yhtäältä metsän kaataminen on kaskiviljelijöinä toimiville mengeneille helposti tunnistettavaa ja taloudellisesti houkuttelevaa työtä, toisaalta metsän mukana voi tuhoutua yhteisön historian kannalta merkittäviä paikkoja. Molemmissa artikkeleissa paikat ovat Biersackin kuvauksen mukaisesti globaalien ja paikallisen kohtauspisteitä, jossa metsäyhtiöt, valtio, ja paikallisyhteisöt asettuvat monimutkaiseen suhteisiin keskenään. Myös Anu Lounela osoittaa Indonesian metsäkiistoja käsittelevässä artikkelissaan kuinka epäpoliittisilta vaikuttavat seikat kuten metsän muokkaaminen ja kartoittaminen ovat itse asiassa hyvin poliittisia, ja valtiovallan kannalta keskeisiä, kysymyksiä.

Tuija Kirkinen valottaa artikkelissaan, kuinka arkeologinen tutkimus rakentaa käsityksiä erämaista tietynlaisina paikkoina. Analyttisessä katsauksessaan Kirkinen osoittaa miten suomalaisista erämaa-käsitettä on rakennettu arkeologisessa kirjallisuudessa 1800-luvulta lähtien, ja miten eri aikakausien käsitykset ja näihin liittyvät sosiaaliset ja poliittiset tarkoitusperät ovat vaikuttaneet arkeologiseen tutkimukseen erämaista. Kuten Kirkinen toteaa, näiden arkeologian parissa rakennettujen erämaa-käsitysten vaikutukset eivät rajoitu pelkästään tieteen piiriin, vaan niiden perusteella on tehty päätöksiä myös luonnonsuojelun tarpeista ja tarkoituseristä.

Alkuperä ja oikeus

Alkuperäiskansat ja heidän maanomistus- ja luonnonvarojen käyttöoikeutensa ovat olleet antropologisen keskustelun keskiössä jo pitkään. Keskustelulla alkuperäiskansoista ”ekologisesti jaloina viljeinä”, jotka elävät luonnon ehdoilla ja sopusoinnussa luonnonympäristönsä kanssa, on pitkät juuret etenkin kulttuuriekologisessa antropologiassa. Tätä käsitystä ovat sittemmin kritisoineet monet ympäristöantropologian ja poliittisen ekologian edustajat painottamalla paikallisten luontokäsitysten monimuotoisuutta sekä ympäristösuhteiden monimutkaisia kiinnekohtia laajempiin poliittisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin olosuhteisiin, kuten Paul Little (1999) sekä Raymond Hames (2007) kattavissa, *Annual Review of Anthropology* -sarjassa julkaistuissa katsausartikkeleissaan osoittavat. Samalla on syytä huomata, että vaikka viimeaikaiset antropologiset tutkimukset ovat purkaneet auki yksioikoisia jalon villin -käsityksiä, ei alkuperäiskansojen vaatimuksia perinteisten maa-alueiden ja luonnonvaraoikeuksien tunnustamisesta voida silti pitää keksitylle menneisyydelle perustuvina.

Viime vuosina tämä perinteisten yhteisöjen jaloon villeyteen liittyvä keskustelu on laajentunut mielenkiintoisiin analyyseihin siitä, miten alkuperäisliikehdinnät ovat yhdessä kansainvälisten ympäristöjärjestöjen kanssa tietoisesti käyttäneet hyväkseen käsityksiä alkuperäiskansoista aitoina luonnonsuojelijoina pyrkimyksissään edistää luonnonsuojelua ja alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuksia. Beth Conklinin ja Laura Grahamin (1995) sekä Jean Jacksonin (1995) ja Susanne Oakdalen (2004) tutkimukset Etelä-Amerikan intiaanien ja kansainvälisten ympäristöjärjestöjen yhteistyöverkostoista avaavat mielenkiintoisia näkymiä tällaisiin uudelleen muotoiluihin. Nämä luontosuhteen uudelleen tulkinnat osoittavat toisaalta sen, miten paikalliset ihmiset eivät ole globaalien voimien passiivisia uhreja, vaan antavat ympäristölle uusia, strategisia merkityksiä tilanteen mukaan. Samalla on syytä huomata, että globaalit yhteistyöverkostot voivat olla alkuperäiskansoille myös riskialttiita ja asettaa heidät luonnon-

varojen käyttöön ja itsemääräämisoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä helposti altavastaajan asemaan (Conklin & Graham 1995, Kirsch 2006, Ramos 1998). Tällaiset yhteistyöverkostot unohtavat helposti myös sen tosiasian, että globaalissa etelässä asuu paljon myös muita ihmisiä kuin ns. alkuperäiskansoja. Kuten Stephen Nugent (1997), Hugh Raffles (1999) ja Anja Nygren (1999, 2004) ovat tutkimuksissaan Amazonian ja Keski-Amerikan pienviljelijöistä osoittaneet, erityisesti trooppisten metsien suojelua koskevissa keskusteluissa ja poliittisissa linjauksissa ei-intiaaniväestö kategorisoidaan helposti alkuperäiskansojen vastinpariksi ja ”luontoa tuhoaviksi toisiksi”.

Antropologit Peter Brosius (1999), Tania Li (2000, 2007) ja Andrew Walsh (2005) ovat tarkastelleet kiinnostavalla tavalla luonnon-suojelun, kestäväen kehityksen ja ekoturismien monimutkaisia yhteyksiä alkuperäiskansojen kategorisointiin ”autenttisiksi toisiksi” Malesiassa, Indonesiassa ja Madagaskarilla. Kuten Jean Jackson ja María Clemencia Ramírez (2009) tutkimuksessaan Kolumbian intiaaniliikhehdinnöistä ja ympäristöaktivismista toteavat, ”paikallisuus” ja ”alkuperäisyys” ovat hankalia käsitteitä etenkin nykyajan globalisoituvassa maailmassa, jossa paikallisilla perinteillä, kulttuurisilla identiteeteillä ja ympäristöoikeuksilla on vahvaa symbolista painoarvoa kansainvälisen politiikanteon kentillä. Luonnonvarojen käyttöä ja sen historiaa tulkitaan aktiivisesti uudelleen vallitsevien luonnonsuojeludiskurssien ja – politiikan mukaisesti.

Minna Opas käsittelee tässä teoksessa Manun kansallispuistossa Perussa toteutettua tiukan luonnonsuojelun politiikkaa, jossa paikallisten yine-intiaanien sosiaaliset suhteet ja kosmologiset luontokäsitykset on jätetty vähälle huomiolle. Artikkelin valottaa mielenkiintoisella tavalla, miten alkuperäiskansojen ympäristökäsitysten ymmärtämisessä perinteinen länsimainen luonto-kulttuuri -jaottelu estää meitä edelleen näkemästä sitä, miten monella eri tavalla ympäristöä voidaan hahmottaa eri yhteisöissä, kulttuureissa ja yhteiskunnissa. Yineille, kuten myös monille muille Amazonian alkuperäiskansoille, ”luonto” on ennen kaikkea sosiaalinen suhde erilaisiin metsäin ja sosiaalisesti värityntä kosmosta asuttaviin olentoihin ja

toimijoihin. Kuten Opas artikkelissaan osoittaa, ilman ymmärrystä biodiversiteetin suojelun sosiaalisista kytkennöistä, kulttuurisista merkityksistä ja poliittisista ulottuvuuksista on pitkäjänteistä ja sosiaalisesti kestävää luonnonsuojelua vaikea saavuttaa.

Hilkka Peltola tarkastelee yhteisölähtöisen metsänsuojelun haasteita Kamerunissa etnisyyden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Peltolan mukaan yhteisölähtöinen metsiensuojelu on osoittautunut huomattavasti haastavammaksi tehtäväksi etenkin kulttuurisesti, sosiaalisesti ja laillisesti monimuotoisissa olosuhteissa kuin mitä sen suunnittelijat alun pitäen olettivat. Yhdeksi polttavimmista kysymyksistä on noussut se, ketkä kuuluvat tiettyyn paikallisyhteisöön, ja ketkä suljetaan yhteisön sekä yhteisömetsistä saatavien hyötyjen ja päätöksenteon ulkopuolelle. Peltolan analyysi osoittaa vakuuttavasti, että sosiaaliset luokittelut kuulumisesta alkuperäisväestöön tai sen ulkopuolelle ovat kärjistyneet yhteisöllisten metsänsuojeluhankkeiden myötä. Kysymyksiä herättäviä ovat ennen kaikkea ne institutionaaliset käytänteet, joiden avulla alueella maata viljelevät babot määritellään seudun alkuperäisasukkaiksi, kun taas alueelta vuosikymmeniä elantonsa hankkineet, karjaa hoitavat mbororot luokitellaan luontoa vahingoittaviksi muukalaisiksi. Peltolan analyysi osoittaa mielenkiintoisella tavalla, miten metsien suojelusta vastaavat instituutiot muokkaavat käsityksiä alkuperäisyydestä ja uudelleen muotoilevat etnisiä suhteita poliittisten tarkoituserien mukaisesti.

Nika Potinkaran artikkeli tarkastelee alkuperäiskansojen maa-oikeuksia ja luontosuhteita liittyen saamelaisten etnopolitiittiseen liikehdintään Suomessa ja Ruotsissa. Nykyisistä ympäristöongelmista syytetään usein vinoutuneeksi leimattua länsimaista luontosuhdetta, jonka vastakohdaksi asetetaan alkuperäiskansojen maanläheinen ja kaikin puolin sopusointuinen luontosuhde. Käsitykset alkuperäiskansoista perinteisinä luonnonsuojelijoina elävät vahvasti yleisessä tietoisuudessa, ja monet etnopolitiittiset liikkeet ovat käyttäneet näitä käsityksiä tietoisesti hyväkseen kamppailuissaan alkuperäiskansojen oikeuksien puolesta. Potinkaran analyysi osoittaa kiinnostavalla

tavalla, miten kollektiiviset etniset oikeudet ovat jatkuvan kiistelyn ja kamppailun kohteena etenkin alueilla, joilla asuu ns. alkuperäisryhmien lisäksi myös muuta väestöä. Kuten Potinkara analyysissään toteaa, eri ryhmät ovat julistautuneet pohjoisten alueiden alkuperäisiksi asukkaiksi ja perinteiden vaalijoiksi tilanteessa, jossa oikeutuksia nykyisille maankäytön vaatimuksille haetaan kaukaa menneisyydestä historiaa uudelleen tulkitsemalla.

Toimeentulo ja perinteet

Toimeentulojen ja perinteiden tutkimuksella on ollut tietty erityis- asema antropologisessa tutkimuksessa jo vuosikymmeniä. Tämä joh- tuu pitkälti siitä, että erilaiset tavat hankkia toimeentulo ovat selkeitä ja helposti tunnistettavia vuorovaikutusmuotoja ihmisyhteisöjen ja ympäristön välillä. Jo varhaisessa antropologisessa tutkimuksessa kiinnitettiin kuitenkin huomiota siihen seikkaan, ettei eri yhteisöjen erilaisia toimeentulonhankintatapoja voida hahmottaa pelkästään taloudelliselta kannalta, vaan toimeentulomuotoihin yhdistyy erilai- sia kulttuurisia arvoja. Esimerkiksi teoksessaan *The Coral Gardens and Their Magic* (1935) modernin antropologian pioneerina pidet- ty Bronislaw Malinowski kuvasi osuvasti, miten Trobriand-saarten asukkaiden viljelyssä yhdistyvät niin toimeentulo, esteettiset arvot kuin myös rituaaliperinne. Viljelymuotoja kuvatessaan Malinowski osoitti, ettei esimerkiksi trobriandilaisten harjoittamaa magiaa voida erottaa viljelytekniikoista, vaan se on ymmärrettävä osana monimut- kaista toimeentulon ja elämänhallinnan kokonaisuutta.

Toimeentulomuotojen, sosiaalisen organisaation ja ekosysteemien välistä yhteyttä on tutkittu laajasti myöhemmin sekä kulttuu- riekologian että systeemiteorian piirissä. Kulttuuriekologisen koulu- kunnan keskeinen teoreetikko Julian Steward (1963 [1955]) keskittyi ekologisten käytänteiden muodostamien ”kulttuuristen ytimien” ja sosiaalisten organisaatioiden välisiin yhteyksiin, kun taas Roy Rappaport (1968) tutki kybernetiikasta vaikutteita saaneen systeem-

miteoreettisen lähestymistavan avulla ihmisyhteisöjen toimeentulomuotoja kiinteänä osana ekosysteemiä. Molempia koulukuntia on myöhemmin kritisoitu esimerkiksi siitä, ettei valtasuhteiden vaikutusta ympäristöön ja toimeentulomuotoihin otettu riittävästi huomioon. Tästä huolimatta Rappaportin kehittelemää ihmisten ja ympäristön vuorovaikutusta tarkastelevaa systeemiteoreettista suuntausta on pidetty myöhemmän antropologisen ympäristötutkimuksen kiintoisana aikalaisedeltäjänä (Biersack 2006; Little 1999; Paulson & Gezon 2005).

Sittemmin ympäristöantropologiassa painopiste on siirtynyt varsinaisesta toimeentulomuotojen tutkimuksesta laajempiin kysymyksiin, kuten globalisaatioon, luonnonvarakonflikteihin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Vastaavasti myös uusia toimeentulomuotoja sekä niihin vaikuttavia tekijöitä, kuten reilua kauppaa ja turismia, on painotettu viimeaikaisessa tutkimuksessa (Chernela 2005; Lyon 2006; Walsh 2005). Markkinatalouden leviämistä analysoivissa tutkimuksissa on myös kiinnitetty huomiota paikallisyhteisöjen tapoihin yhdistää perinteisiä ja uusia toimeentulomuotoja, esimerkiksi rahakasvien viljelyä, ja toisaalta tarkastelu laajan teollisen maa- ja metsätalouden tuomia uhkia näiden yhteisöjen toimeentulolle ja ympäristöille (esim. Escobar 2008; Nygren 2000; Peluso 1992). Ympäristöantropologi Arturo Escobar (2008) kuvaa kuinka afrokolumbiaisten yhteisöjen uudet ekologiset käytänteet, esimerkiksi öljypalmun pienviljely, ovat paitsi muuttaneet toimeentulomuotoja, myös luoneet uusia tapoja kiinnittyä ja antaa merkityksiä ympäristölle, ja kuinka näiden yhteisöjen toimeentulo ja identiteetti ovat uhattuina Kolumbian väkivaltaisten konfliktien ja taloudellisen kehityksen riskipaineessa. Myös tämän kirjan artikkeleissa painotetaan monella tapaa paikallisten toimeentulomuotojen ja laajojen kehityssuuntausten välistä yhteyttä ja vuorovaikutusta.

Hannu Heikkinen perehtyy artikkelissaan arizonalaiseen, vapaa-laidunnukseen perustuvaan karjatalouteen ja pohtii kyseistä toimeentulomuotoa laajempien ekologisten ja taloudellis-poliittisten järjestelmien osana. Heikkisen kuvauksesta käy hyvin ilmi kuinka

karjatalous on yhtäältä hyvin riippuvaista luonnonympäristöstä ja toisaalta kuinka karjatalouden luomat uudet käytänteet, kuten keinotekoiset vesilähteet, ovat elintärkeitä myös monille villieläimille. Arizonalaiset luonnonsuojelijat ovatkin huomanneet, etteivät suojeltavat ympäristöt ole syntyneet eristyksissä, vaan kiinteässä yhteydessä karjatalouteen. Tältä pohjalta luonnonsuojelijat ovat pyrkineet tekemään yhteistyötä karjanomistajien kanssa. Rinnan karjatalouden kanssa ympäristöä ja vesilähteitä käyttävät hyväkseen myös Yhdysvaltoihin pyrkivät (laittomat) siirtolaiset. Vaikka maahanmuutto tapahtuu näennäisesti karjataloudesta erillään, eivätkä laiduntajat kiinnitä erityishuomiota siirtolaisiin sikäli kun nämä eivät häiritse heidän elinkeinoaan, Heikkisen analyysi osoittaa selkeästi, että tosiasiallisesti Yhdysvaltojen eteläisten osavaltioiden talous, mukaan lukien laiduntaminen, on vahvasti riippuvainen siirtolaisten työpäloksesta.

Erilaiset paikallisten toimeentulomuotojen ja toisaalta metsien suojelun yhteensovittamisen haasteet ja ongelmat nousevat hyvin esille myös Heini Vihemäen artikkelissa. Lajistonsa puolesta monipuolisella ja ainutlaatuisella Dereman metsäalueella Tansaniassa paikalliset pienviljelijät harjoittavat useita toimeentulon muotoja omavaraisviljelystä pienimuotoiseen rahakasviljeljelyyn ja metsällä on paikallisväestölle myös monia muita kulttuurisia merkityksiä. Tämän vuoksi kansainvälisten luonnonsuojelujärjestöjen ja Tansanian valtion ajamassa luonnonsuojeluhankkeessa on paikalliset pienviljelijät pyrittävä osallistamaan hankkeeseen. Vihemäki analysoi osuvasti eritasoisten toimijoiden välisiä epätasa-arvoisia valtasuhteita ja erityisesti pienviljelijöiden vaikeutta saada äänensä kuuluviin. Avoimen konfliktin sijasta osa paikallisväestöstä turvautuu passiiviseen vastarintaan kun viljelymaasta luvattuja korvauksia ei kuulu. Vihemäen analyysin pohjalta on myös perusteltua kysyä, voivatko kertakorvaukset tai vaihtoehtoiset toimeentulomuodot, kuten ekoturismi, tuottaa paikallisille ihmisille kestävän toimeentulon.

Heikki Wilenius puolestaan kuvaa artikkelissaan läntisellä Borneolla asuvien menterapi-dajakien toimeentulomuotoja ekologisina

käytänteinä ja tapoina tietoisesti muokata maisemaa. Wilenius keskittyy erityisesti kahteen pääasialliseen toimeentulomuotoon, riisiin kaskiviljelyyn ja kumipuun maitiaisnesteiden keräämiseen. Dajakit harjoittavat molempia toimeentuloja rinnakkain ja ne edustavat erilaisia kulttuurisia arvostuksia. Kotitalouksien yhteistyötä vaativa kaskiviljely on kulttuurisesti arvostettu ja symbolisesti tärkeä toimeentulon muoto ja sillä katsotaan olevan yhteisöä rakentava vaikutus. Rahallisia tuloja tuottava maitiaisnesteiden kerääminen puolestaan tapahtuu kotitalouden piirissä, eikä vaadi samanlaista yhteistyötä, minkä vuoksi dajakit yhdistävät sen itsenäisyyteen ja omillaan toimeen tulemiseen, jotka ovat yhteisöllisyyden lisäksi myös keskeisiä kulttuurisia arvoja. Toimeentulotavat edustavat siten itsenäisyyden ja yhteiselämän eri puolia. Olosuhteista riippuen nämä toimeentulomuodot voivat täydentää toisiaan tai olla keskenään ristiriidassa. Wilenius osoittaa kiinnostavasti myös kahden eri toimeentulomuodon vaikutukset maisemaan ja kuinka dajakit tekevät toimeentulomuotoihin liittyviä valintoja pitkän aikavälin maisemavaikutuksia silmällä pitäen.

Ympäristöhallinta

Ympäristöhallinta on noussut yhdeksi ympäristöantropologian ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen merkittäväksi kiinnostuksen kohteeksi viime vuosina. Tämä koskien etenkin poliittisen ekologian viitekehyksestä lähtökohtiaan ammentavaa ympäristöantropologista ja poliittisen maantieteen tutkimusta. Poliittinen ekologia on erittäin laaja ja monimuotoinen teoreettinen viitekehys, joka tarjoaa analyyttisiä välineitä etenkin globaalien etelän ympäristökysymysten syy- ja seuraussuhteiden analyysiin. Poliittisen ekologian varhaisen uranuurtajan, Raymond Bryantin (1992, 12) mukaan poliittinen ekologia ”pyrkii integroituun ymmärrykseen siitä, miten ympäristölliset ja poliittiset prosessit yhdessä saavat aikaan sosiaalisen ja ympäristöä koskevan muutoksen”.

Poliittis-ekologisesti suuntautuneet antropologit ovat olleet kiinnostuneita ennen kaikkea siitä, miten luonnonvarojen käyttötavat ja kontrollikeinot määritellään, miten ympäristöongelmista kiistellään ja miten ympäristöhallinnan institutionaalisista mekanismeista ja kulttuurisista merkityksistä neuvotellaan lukuisilla eri kentillä. Toimijoiden heterogeenisuuden ja heidän ympäristöä koskevien näkemystensä moninaisuuden ymmärtämiseksi on painotettu tutkittavan tapauksen sitomista sille ominaiseen ajalliseen, paikalliseen ja tilanteelliseen kontekstiin, samalla kun paikallisia luonnonvarojen käyttömuotoja ja ympäristökäsityksiä tarkastellaan alueellisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin prosesseihin linkittyneinä (Neumann 2005; Paulson & Gezon 2005; Sletto 2002).

Ympäristöhallintaan keskittyvässä ympäristöantropologiassa ja poliittis-ekologisessa tutkimuksessa ympäristökysymyksiä tarkastellaan monimuotoisten sosiaalisten toimijoiden, kuten valtiollisten instituutioiden, yksityissektorin, kansalaisjärjestöjen, ympäristöliikkeiden, paikallisyhteisöjen sekä yksittäisten kansalaisten ja kotitalouksien, politiikanteon ja sosiaalisen hahmottamisen kenttänä. Näillä toimijoilla voi olla keskenään hyvinkin erilaisia ja ristiriitaisia tapoja hahmottaa ympäristökysymyksiä, määrittää luonnonvarojen kontrollia sekä antaa ympäristölle merkityksiä (Carrier 2004; Lemos & Agrawal 2006). Ympäristöhallintaa jäsennetäänkin usein sosiaalisena ja poliittisena prosessina, jossa luonnonvarojen käyttö, saataavuus ja kontrolli sekä näihin liittyvät valtasuhteet, symboliset arvot ja kulttuuriset merkitykset kiinnittyvät saumattomasti toisiinsa (Peet ym. 2010; Ribot & Peluso 2003; Tsing 2005).

Ympäristöhallinnassa keskeistä on myös eri yhteiskunnallisten tasojen toisiinsa linkkiytyminen. Nykyajan globalisoituvassa maailmassa ympäristökysymysten syy- ja seuraussuhteet ovat liian monimutkaisia ja nopeasti vaihtuvia, jotta niitä voisi rajata tietyille yhteiskunnalliselle tasolle (Lemos & Agrawal 2006; Nygren 2004; Tsing 2005). Ympäristöantropologian anti tässä tutkimuskentässä liittyy ennen kaikkea vahvaan erityisosaamiseen siitä, miten paikalliset

toimeentulomuodot, ympäristökäsitykset ja ympäristöön liittyvät merkitykset muovautuvat paikallisen ja globaalin monimutkaisissa risteyskohdissa (Carrier 2004; Little 1999; Walsh 2005). Erityisesti antropologisesti orientoitunut poliittinen ekologia on osoittanut, miten kapeat, teknokraattiset käsitykset ympäristöhallinnasta unohtavat helposti ne monimuotoiset kudokset, joilla valta, tieto, sosiaaliset käytänteet ja kulttuuriset merkitykset punoutuvat toisiinsa ympäristökysymysten hahmottamisessa ja niissä institutionaalisissa käytänteissä, joilla ympäristöongelmia määritellään ja hallitaan (Li 2007; Paulson & Gezon 2005; Peet ym. 2010, Tsing 2005).

Tähän kysymyksenasetteluun liittyen viime aikojen ympäristö-antropologiassa ja poliittisessa ekologiassa on purettu auki erityisesti ympäristösertifiointeihin, reiluun kauppaan ja etelän ja pohjoisen välisiin tuotanto- ja kulutusverkostoihin liittyviä valtasuhteita, taloudellisen kontrollin keinoja ja kulttuurisia merkityksiä (Brown 2010; Goodman 2004; Lyon 2006; Walsh 2010; Zhouri 2004). Samalla nämä tutkimukset ovat valottaneet mielenkiintoisella tavalla paikallisten ja globaalien ympäristödiskurssien ja ympäristöhallinnan mekanismien yhtymäkohtia kiinnittyen kysymyksiin ympäristönsuojelusta, kestävästä kehityksestä, ympäristöliikედinnöistä ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta.

Anu Lounela tarkastelee tässä teoksessa Keski-Jaavan ympäristökonflikteja antropologisesti suuntautuneen poliittisen ekologian lähtökohdista. Hänen tutkimuksensa hahmottaa paikallisia maanomistus- ja metsäkiistoja hienovaraisena luonnonvarojen käytön ja kontrollin sekä näihin liittyvien sosiaalisten suhteiden ja kulttuuristen käytänteiden kenttänä. Lounelan artikkeli valottaa mielenkiintoisella tavalla eri toimijoiden välisiä valta-asetelmia sekä sitä, miten valtiollinen oikeusjärjestelmä, paikallinen tapa-oikeus ja islamilaiset oikeuskäsitykset kietoutuvat toisiinsa Keski-Jaavan ympäristökonflikteissa ja niitä koskevissa neuvotteluissa.

Anja Nygrenin artikkeli valottaa monipaikkaisen etnografian avulla sertifioitujen sahatavaran ja huonekalujen matkaa Hondurasin yhteisömetseistä Euroopan design-markkinoille. Artikkelissa ympä-

ristösertifiointeja tarkastellaan markkinalähtöisinä ympäristöhallinnan mekanismeina, joissa monenlaiset eri toimijat, institutionaaliset käytänteet, sosiaaliset suhteet ja kulttuuriset merkitykset kohtaavat. Päähuomio kohdistuu siihen, miten eri toimijat neuvottelevat, uudelleen tulkitsevat ja kiistelevät sertifioitujen tuotteiden tuotantoon, kauppaan ja kulutukseen liittyvistä mielikuvista ja arvoista. Tutkimus hahmottaa sertifioitujen metsäntuotteiden arvoketjuja materiaalisena ja mentaalisenä matkana, jossa paikallinen ja globaali, perinteinen ja moderni sekä taloudellinen tuottavuus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus kietoutuvat monimutkaisesti toisiinsa.

Simo Sarkki tarkastelee artikkelissaan Pohjois-Suomen metsäkonflikteja valtiollisten toimijoiden, metsäyritysten, ympäristöjärjestöjen, saamelaisjärjestöjen, matkailuyrittäjien ja poronhoitajien monimutkaisina kiistelyn kenttinä. Sarkin analyysi Inarin, Metsä-Lapin ja Muonion metsäkiistoista analysoi kiinnostavalla tavalla niitä jännitteitä, joita siirtyminen keskusjohtoisesta päätöksenteosta kohti osallistavaa metsätalouden suunnittelua on kohdannut törmätessään kansalaislähtöisen päätöksenteon uusiin odotuksiin valtion talousmetsiä koskevissa linjauksissa ja poliittisessa päätöksenteossa. Sarkin tutkimus osoittaa vakuuttavasti, että ilman näkemyksiä ympäristöhallintaan osallistuvien toimijoiden moninaisuudesta ja näiden metsien käyttöä ja kontrollia koskevien näkemysten kirjavuudesta, läpinäkyvää ja sosiaalisesti kestävä metsätaloutta on vaikea toteuttaa.

Lopuksi

Ihminen on vaikuttanut monella tavalla maapallon luontoon ja ympäristöön historian aikana. Arkeologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että ihmiset ovat jo varhaisessa vaiheessa muokanneet ympäristöään monella tavalla, mikä on myös kyseenalaistanut näkemyksen ihmiselle ulkopuolisesta luonnosta. Vastaavasti on osoitettu, että monet ekosysteemit ovat syntyneet useiden lajien, myös ihmisen, yhteisvaikutuksen tuloksena. Toisaalta ihmistoiminta on kiistatta aiheuttanut

myös maailmanlaajuisia ympäristöongelmia etenkin viime vuosikymmenten aikana. Ympäristöongelmat ovat harvoin yksioikoisia, niissä yhdistyvät monenlaiset biofysiset, sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset tekijät keskenään. Kuten tämän kirjan artikkelit osoittavat, on näiden ongelmien ratkaisussa väistämättä otettava huomioon myös ympäristökysymysten sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittisen ulottuvuudet. Näennäisen yksinkertaiset, tekniset ratkaisut kätkevät usein alleen epätasa-arvoisia valtasuhteita.

Luonteeltaan äärimmäisen monimutkaiset ympäristökysymykset vaativat laaja-alaista tutkimusta useasta eri näkökulmasta. Tämän kirjan tavoitteena on ollut tuoda yhteiskuntatieteellinen ja erityisesti antropologinen näkökulma tähän keskusteluun. Kirjan kirjoittajista suuri osa on uraansa aloittelevia nuoria, lupaavia tutkijoita, mutta mukana on myös alan kokeneita tuntijoita Helsingin, Turun, Jyväskylän ja Oulun yliopistoista. Antropologien lisäksi mukana on myös arkeologian, kansatieteen ja metsätieteiden edustajia. Valtaosa teksteistä perustuu kirjoittajien omakohtaiseen ja usein pitkäkestoiseen empiiriseen kenttätutkimukseen, joka on omiaan tuomaan paikallisen näkökulman mukaan keskusteluun. Kirjan artikkelit valottavat ajankohtaisia ympäristökysymyksiä eri puolilta maailmaa, ulottuen Suomesta Afrikkaan ja Amerikan mantereelta Tyynenmeren saarille. Keskenään hyvin erilaiset tapaustutkimukset osoittavat, ettei yhdessä kontekstissa luotuja käytänteitä voida suoralta kädeltä soveltaa toiseen paikkaan. Samalla käy ilmi, etteivät artikkeleissa käsitellyt tapaukset tapahdu eristyksissä, vaan monimutkaisissa vuorovaikutussuhteissa kansallisiin ja kansainvälisiin poliittisiin prosesseihin, taloudellisiin aktiviteetteihin ja sosiaalisiin verkostoihin.

Lähteet

- Anderson, David G. 2000. *Identity and Ecology in Arctic Siberia: The Number One Reindeer Brigade*. Oxford: Oxford University Press.
- Basso, Keith 1996a. *Wisdom Sits in Places: Landscape and Language among the Western Apache*. Albuquerque: University of New Mexico Press.

- Basso, Keith 1996b. Wisdom Sits in Places: Notes on a Western Apache Landscape. Teoksessa Keith Basso & Steven Feld (toim.): *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press, 53–90.
- Basso Keith & Steven Feld (toim.) 1996. *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press.
- Bender, Barbara (toim.) 1993. *Landscape: Politics and Perspectives*. Providence: Berg.
- Biersack, Aletta 2006. Reimagining Political Ecology: Culture/Power/History/Nature. Teoksessa Aletta Biersack & James Greenberg (toim.): *Reimagining Political Ecology*. Durham: Duke University Press, 3–42.
- Boas, Franz 1940. *Race, Language and Culture*. New York: MacMillan.
- Brosius, J. Peter 1999. Green Dots, Pink Hearts: Displacing Politics from the Malaysian Rain Forest. *American Anthropologist* 101:1, 36–57.
- Brown, Michael F. 2010. A Tale of Three Buildings: Certifying Virtue in the New Moral Economy. *American Ethnologist* 37:4, 741–752.
- Bryant, Raymond L. 1992. Political Ecology: An Emerging Research Agenda in Third World Studies. *Political Geography Quarterly* 11:1, 2–36.
- Carrier, James G. (toim.) 2004. *Confronting Environments: Local Understandings in a Globalizing World*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Casey, Edward 1996. How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena. Teoksessa Keith Basso & Steven Feld (toim.): *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press, 1–52.
- Chernela, Janet 2005. The Politics of Mediation: Local-Global Interactions in the Central Amazon of Brazil. *American Anthropologist* 107:4, 620–631.
- Conklin, Beth A. & Laura R. Graham 1995. The Shifting Middle Ground: Amazonian Indians and Eco-Politics. *American Anthropologist* 97:4, 695–710.
- Descola, Philippe 1992. Societies of Nature and the Nature of Society. Teoksessa Adam Kuper (toim.): *Conceptualizing Society*. London: Routledge, 107–126.
- Ellen, Roy 1982. *Environment, Subsistence and System: The Ecology of Small-Scale Social Formations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Escobar, Arturo 2008. *Territories of Difference: Place, Movements, Life, Redes*. Durham: Duke University Press.
- Feld, Steven 1996. Waterfalls of Song: An Acoustemology of Place Resounding in Bosavi, Papua New Guinea. Teoksessa Keith Basso & Steven Feld (toim.): *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press, 91–136.

- Gell, Alfred 1995. The Language of the Forest: Landscape and Phonological Iconism in Umeda. Teoksessa Eric Hirsch & Michael O’Hanlon (toim.): *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Oxford: Clarendon Press, 232–254.
- Gell, Alfred 1998. *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Goodman, Michael K. 2004. Reading Fair Trade: Political Ecological Imaginary and the Moral Economy of Fair Trade Foods. *Political Geography* 23:7, 891–915.
- Gupta, Akhil & James Ferguson (toim.) 1992. *Space, Identity and the Politics of Difference*. Washington: American Anthropological Association.
- Hames, Raymond 2007. The Ecologically Noble Savage Debate. *Annual Review of Anthropology* 36, 177–190.
- Henare, Amiria, Martin Holbraad & Sari Wastell 2007. Introduction: Thinking Through Things. Teoksessa Amiria Henare, Martin Holbraad & Sari Wastell (toim.): *Thinking Trough Things: Theorising Artefacts Etnographically*. London: Routledge, 1–31.
- Hirsch, Eric 1995. Introduction – Landscape: Between Place and Space. Teoksessa Eric Hirsch & Michael O’Hanlon (toim.): *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Oxford: Clarendon Press, 1–30.
- Hirsch, Eric & Michael O’Hanlon 1995. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Oxford: Clarendon Press.
- Ingold, Tim 2000. *The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Jackson, Jean 1995. Culture, Genuine and Spurious: The Politics of Indianness in the Vaupés, Colombia. *American Ethnologist* 22:1, 3–27.
- Jackson, Jean E. & María Clemencia Ramírez 2009. Traditional, Transnational and Cosmopolitan: The Colombian Yanacona Look to the Past and to the Future. *American Ethnologist* 36:3, 521–544.
- Kirsch, Stuart 2006. *Reverse Anthropology: Indigenous Analysis of Social and Environmental Relations in New Guinea*. Stanford: Stanford University Press.
- Latour, Bruno 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino (ransk. alkuteos 1991).
- Lemos, María Carmen & Arun Agrawal 2006. Environmental Governance. *Annual Review of Environment and Resources* 31, 297–325.
- Lévi-Strauss, Claude 1963. The Bear and the Barber. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 93:1, 1–11.

- Lévi-Strauss, Claude 1966. *The Savage Mind*. Chicago: The University of Chicago Press (ransk. alkuteos 1962).
- Li, Tania M. 2000. Articulating Indigenous Identity in Indonesia: Resource Politics and the Tribal Slot. *Comparative Studies in Society and History* 42:1, 149–179.
- Li, Tania M. 2007. *The Will to Improve: Governmentality, Development and the Practice of Politics*. Durham: Duke University Press.
- Little, Paul 1999. Environments and Environmentalists in Anthropological Research: Facing a New Millennium. *Annual Review of Anthropology* 28, 253–284.
- Lyon, Sarah 2006. Migratory Imaginations: The Commodification and Contradictions of Shade Grown Coffee. *Social Anthropology* 14:3, 1–14.
- Malinowski, Bronislaw 1935. *Coral Gardens and Their Magic: A study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in the Trobriand Islands*. London: George Allen & Unwin.
- Neumann, Roderick P. 2005. *Making Political Ecology*. New York: Oxford University Press.
- Nugent, Stephen 1997. The Coordinates of Identity in Amazonia: At Play in the Fields of Culture. *Critique of Anthropology* 17:1, 33–51.
- Nygren, Anja 1999. Local Knowledge in the Environment-Development Discourse: From Dichotomies to Situated Knowledges. *Critique of Anthropology* 19:3, 267–288.
- Nygren, Anja 2000. Development Discourses and Peasant-Forest Relations: Natural Resource Utilization as a Social Process. *Development and Change* 31:1, 11–34.
- Nygren, Anja 2004. Contested Lands and Incompatible Images: The Political Ecology of Struggles over Resources in Nicaragua's Indio-Maíz Reserve. *Society & Natural Resources* 17:3, 189–205.
- Oakdale, Susanne 2004. The Culture-Conscious Brazilian Indian: Representing and Reworking Indianness in Kayabi Political Discourse. *American Ethnologist* 31:1, 60–76.
- Paulson, Susan & Lisa Gezon (toim.) 2005. *Political Ecology across Spaces, Scales and Social Groups*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Peet, Richard, Paul Robbins & Michael Watts (toim.) 2010. *Global Political Ecology*. London: Taylor & Francis.
- Peluso, Nancy 1992. *Rich Forests, Poor People: Resource Control and Resistance in Java*. Berkeley: University of California Press.
- Ramos, Alcida 1998. *Indigenism: Ethnic Politics in Brazil*. Madison: University Press of Wisconsin-Madison.

- Rappaport, Roy 1968. *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People*. New Haven: Yale University Press.
- Rappaport, Roy 1999. *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raffles, Hugh 1999. "Local Theory": Nature and the Making of an Amazonian Place. *Cultural Anthropology* 14:3, 323–360.
- Ribot, Jesse & Nancy Peluso 2003. A Theory of Access. *Rural Sociology* 68:1, 153–181.
- Scott, James 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Sletto, Björn 2002. Boundary Making and Regional Identities in a Globalized Environment: Rebordering the Nariva Swamp, Trinidad. *Environment and Planning D: Society and Space* 20:2, 183–208.
- Sletto, Björn 2009. Participatory Mapping, Performance and the Politics of Authenticity in Post-Colonial Landscapes. *Current Anthropology* 50:4, 467–468.
- Steward, Julian 1963[1955]. *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana: University of Illinois Press.
- Strathern, Marilyn 1988. *The Gender of the Gift: Problems with Women and Problems with Society in Melanesia*. Berkeley: University of California Press.
- Tsing, Anna 2005. *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.
- Tuan, Yi-Fu 1979. *Space and Place: The Perspective of Experience*. London: Arnold.
- Wagner, Roy 1981. *The Invention of Culture*. Revised and expanded edition. Chicago: Chicago University Press.
- Walsh, Andrew 2010. The Commodification of Fetishes: Telling the Difference between Natural and Synthetic Sapphires. *American Ethnologist* 37:1, 98–114.
- Viveiros de Castro, Eduardo 1998. Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 4:3, 469–488.
- Walsh, Andrew 2005. The Obvious Aspects of Ecological Underprivilege in Ankarana, Northern Madagascar. *American Anthropologist* 107:4, 654–665.
- Weiner, James 1991. *The Empty Place: Poetry, Space, and Being among the Foi of Papua New Guinea*. Bloomington: Indiana University Press.
- Zhou, Andrea 2004. Global-Local Amazonian Politics: Conflicting Paradigms in the Rainforest Campaign. *Theory, Culture and Society* 21:1, 69–89.